

Maciej Walkowski

Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu

GŁÓWNE WYZWANIA ROZWOJOWE UNII EUROPEJSKIEJ W XXI WIEKU W KONTEKŚCIE ZAŁOŻEŃ I REALIZACJI PROGRAMU EUROPA 2020

Streszczenie: Autor skupia się na analizie podstawowych założeń Programu Europa 2020, mającego zapewnić państwom Unii Europejskiej w XXI wieku zrównoważony ekologicznie i społecznie, wysoki i stabilny poziom rozwoju gospodarczego. Ocenie podlega dyskusja na temat przyjętych przez Komisję Europejską priorytetów rozwojowych w kontekście przeciwdziałania skutkom bieżącego kryzysu gospodarczego, rosnącej globalnej konkurencji światowej ze strony pozostałych państw Triady i grupy BRIC, wyzwań związanych ze starzeniem się społeczeństwa europejskiego, wyczerpywania zasobów naturalnych oraz różnicy stanowisk wobec zaproponowanych rozwiązań wewnątrz UE.

Słowa kluczowe: Program Europa 2020, innowacje (sfera B +R), polityka spójności, edukacja, recesja gospodarcza, zrównoważony rozwój, włączenie społeczne.

W roku 2008 kryzys gospodarczy zapoczątkowany kryzysem finansowym w USA, wynikającym – najogólniej rzecz ujmując – z poważnych błędów w konstrukcji systemu finansowego oraz braku jego nadzoru i kontroli (szczególnie na rynku kredytów hipotecznych), nabrał wskutek rozwoju procesów globalizacji charakteru ogólnoświatowego. W odpowiedzi na jego negatywne skutki z inicjatywy UE opracowano ambitny program pomocowy. Sporządzony został on z myślą o ożywieniu gospodarki europejskiej, gospodarki światowej, skuteczniejszej regulacji rynków finansowych, wzmocnieniu globalnego ładu ekonomicznego i odrzuceniu globalnego protekcjonizmu. Rada Europejska ostatecznie wyraziła zgodę na europejski plan naprawy gospodarczej zaproponowany przez Komisję Europejską w listopadzie 2008 roku. Komisja Europejska zaprezentowała kompleksowy plan wyprowadzenia Europy z kryzysu gospodarczego. Plan ten opiera się na dwóch głównych wzajemnie wspierających się elementach: na środkach krótkoterminowych, których celem jest zwiększenie popytu, ochrona zatrudnienia i pomoc w przywróceniu zaufania, oraz na tzw. inteligentnych inwestycjach, których zadaniem jest zapewnić w dłuższej perspektywie czasowej wyższą stopę wzrostu i trwały dobrobyt. Plan zakłada wprowadzenie w latach 2009-2010 szybkiego, ukierunkowanego i przejściowego bodźca budżetowego, wynoszącego ok. 200 mld EUR (1,5% PKB UE), pochodzącego za-

równy z budżetów krajowych (ok. 170 mld EUR, 1,2% PKB), jak i z budżetu ogólnego UE oraz Europejskiego Banku Inwestycyjnego (około 30 mld EUR, 0,3% PKB). Każde państwo członkowskie wzywa się przy tym do podjęcia konkretnych działań, korzystnych zarówno z perspektywy jego obywateli, jak i reszty Europy. Europejski Plan Naprawczy (European Recovery Plan) zakłada ułatwienie i przyspieszenie realizacji reform wdrażanych już w ramach tzw. odnowionej „Strategii Lizbońskiej na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia” z 2005 roku. Uwzględnia on szeroko zakrojone działania na szczeblu poszczególnych krajów i całej Unii, mające na celu wsparcie gospodarstw domowych i przemysłu oraz skierowanie pomocy do regionów i sektorów najbardziej dotkniętych kryzysem. W planie pomocowym Komisja proponuje konkretne działania w zakresie promowania przedsiębiorczości, badań i innowacji (B+R), między innymi w przemyśle samochodowym i budowlanym. Celem planu naprawczego jest też intensyfikacja starań zmierzających do rozwiązania problemu zmian klimatycznych przy jednoczesnym tworzeniu w Europie nowych miejsc pracy [*Konkluzje...*].

Rada Europejska zaapelowała do KE szczególnie o uruchomienie europejskiego planu na rzecz innowacji, w połączeniu z rozwojem Europejskiej Przestrzeni Badawczej (w tym Europejskiego Instytutu Technologii i 7 Programu Ramowego) oraz refleksją na temat przyszłości wdrażania „Strategii Lizbońskiej” po roku 2010. Plan obejmować ma wszystkie niezbędne warunki zrównoważonego rozwoju i rozwoju podstawowych technologii przyszłości (w szczególności: technologii energetycznych, informacyjnych, nanotechnologii, technologii kosmicznych i związanych z nimi usług, nauk biologicznych, genetyki) [*Konkluzje...*; *Zielona Księga...*; *Corrigendum...*; Halizak 2004; *Special Report...* 2004; Marciński 2001; Gwiazda 2006]¹. Dodatkowo Rada Europejska podkreśliła, że wcześniej uzgodniony pakiet klimatyczno-energetyczny (20/20/20) zapewni realizację ambitnych zobowiązań w dziedzinie energii i klimatu, podjętych przez Unię Europejską w marcu 2007 roku oraz w marcu 2008 roku, a w szczególności realizację celu zakładającego obniżenie emisji gazów cieplarnianych o 20% w 2020 roku. Rada potwierdziła przy tym zobowiązanie Unii Europejskiej do zwiększenia skali redukcji CO₂ do 30%. Podjęte zostało ono w ramach ambitnego i kompleksowego porozumienia ogólnoswiatowego w Kopenhadze w sprawie zmian klimatycznych, obejmującego okres po roku 2012. Stać się tak ma pod warunkiem, że pozostałe zaawansowane gospodarczo kraje w świecie (szczególnie Chiny, USA, Japonia i Rosja) zobowiążą się do porównywalnych redukcji emisji, dostosowanych do ich obowiązków i możliwości [*Konkluzje...*; *Zie-*

¹ N&N, czyli *nanonauka* i *nanotechnologie* są nowymi podejściami w badaniach i rozwoju (R&D) dotyczącymi badania zjawisk i manipulacji materiałami w skali atomowej, cząsteczkowej i makrocząsteczkowej, w której własności różnią się znacznie od własności w większej skali. R&D oraz innowacje w N&N umożliwiają postępy w wielu sektorach: zatrudnieniu, zdrowiu publicznym, bezpieczeństwie, energetyce, transporcie, społeczeństwie informacyjnym, przestrzeni kosmicznej, efektywnie przyczyniając się do realizacji unijnych celów konkurencyjności i trwałego rozwoju. Szerzej zob. [*Nanonauka i nanotechnologia...* 2005].

lona Księga...; Corrigendum...; Halizak 2004; Special Report... 2004; Marciński 2001; Gwiazda 2006]. Wdrożenie planu naprawczego Komisji Europejskiej stało się obiektywną koniecznością rozwojową, związaną ze skutkami kryzysu, jaki mocno dotknął wiele państw europejskich. Interesujące wnioski wynikały już z prognozy gospodarczej opublikowanej przez Komisję w listopadzie 2008 roku. Według tej oceny gospodarka całej UE znalazła się w recesji, skurczyła się bowiem w trzecim kwartale 2008 r. i jak słusznie prognozowano – kurczyć się będzie też w czwartym. To samo dotyczyło państw strefy euro, której PKB zmniejszał się przez trzy ostatnie kwartały 2008 roku, szczególnie z powodu słabszego rozwoju przemysłu motoryzacyjnego i budownictwa. W opinii KE równie źle lub nawet gorzej miało być w roku 2009 (ostatecznie gospodarka państw UE skurczyła się o ponad 4%, a jedynym krajem, który uniknął recesji była Polska).

Globalny kryzys gospodarczy w Europie szczególnie mocno dotknął Wielką Brytanię, Irlandię, Islandię, Hiszpanię, Włochy, kraje bałtyckie z Łotwą na czele oraz największą gospodarkę Unii Europejskiej – Niemcy. Według danych niemieckiego urzędu statystycznego PKB największej gospodarki europejskiej pod koniec 2008 roku zmalał o 2,1% w stosunku do trzeciego kwartału roku poprzedniego. Był to największy spadek od dwudziestu dwóch lat, czyli od pierwszego kwartału 1987 r.! Eksport Niemiec zmniejszył się o 7,3%, inwestycje w maszyny i fabryki o 4,9%, a spożycie wewnętrzne o 0,1%. Liczony rok do roku niemiecki PKB spadł w czwartym kwartale 2008 roku o 1,7%. W opinii S. Junckera z Commerzbanku liczba bezrobotnych wzrosła w Niemczech z 3,49 mln w końcu stycznia 2009 roku do ponad 4 mln osób pod koniec omawianego roku. Niewiele lepsza sytuacja pod tym względem panuje na Wyspach Brytyjskich. W czwartym kwartale 2009 roku PKB zmalał tam o 1,5%, przez co Wielka Brytania znalazła się w recesji po raz pierwszy od 1991 r. [Rudzki 2009; Pytlos 2009; Kuk 2009].

W kontekście tym Komisja Europejska zauważyła: „obecny kryzys gospodarczy nie miał w czasach naszego pokolenia precedensu. Nieprzerwany postęp pod względem wzrostu gospodarczego i rosnącego zatrudnienia, towarzyszący nam przez ostatnie dziesięciolecie, został zaprzeczony – PKB skurczył się w 2009 r. o 4%, produkcja przemysłowa spadła do poziomu z lat 90., a 23 miliony osób (czyli 10% aktywnej zawodowo ludności UE) jest bez pracy. Kryzys był szokiem dla milionów obywateli i ujawnił pewne fundamentalne słabości naszej gospodarki. Bardzo ucierpiały nasze finanse publiczne – deficyt budżetowy wynosi średnio 7% PKB, a poziom długu przekracza 80% PKB. Dwa lata kryzysu przekreśliły 20 lat konsolidacji budżetowej. Kryzys zmniejszył nasz potencjał wzrostu o połowę. Wiele projektów inwestycyjnych, talentów i pomysłów najprawdopodobniej przepadnie z powodu niepewności, słabego popytu i braku finansowania.

Średnia stopa wzrostu w Europie była strukturalnie niższa w porównaniu z naszymi największymi partnerami gospodarczymi, głównie z uwagi na różnice w poziomach wydajności, rosnące w ciągu ostatniego dziesięciolecia. Wynika to w dużym stopniu z różnic w strukturach biznesowych, niższego poziomu inwestycji w działalność badawczo-rozwojową i innowacje, niewystarczającego wykorzystania

technologii informacyjno-komunikacyjnych, niechęci części naszych społeczeństw do wprowadzania innowacji, trudności w dostępie do rynku i mniej dynamicznego otoczenia biznesu.

Mimo postępów wskaźniki zatrudnienia w Europie – średnio 69% dla osób w wieku 20-64 lat – są wciąż znacznie niższe niż w innych częściach świata. Pracuje tylko 63% kobiet, podczas gdy zatrudnienie mężczyzn wynosi 76%. Spośród osób starszych (osoby w wieku 55-64 lata) zatrudnionych jest 46% – dla porównania w Stanach Zjednoczonych i Japonii wskaźnik ten wynosi 62%. Ponadto Europejczycy pracują średnio 10% czasu mniej niż pracownicy w USA lub Japonii.

Spółeczeństwa starzeją się coraz szybciej. Wraz z odchodzeniem na emeryturę pokolenia wyżej demograficznego liczba osób aktywnych zawodowo zacznie się w UE zmniejszać począwszy od 2013/2014 r. Liczba osób w wieku powyżej 60 lat rośnie dziś w tempie dwa razy szybszym niż przed rokiem 2007, tj. o ok. 2 mln osób rocznie – wcześniej był to 1 mln rocznie. Mniejsza liczba ludności czynnej zawodowo i wzrost liczby emerytów będzie dodatkowym obciążeniem dla naszych systemów opieki społecznej” [Komunikat Komisji, Europa 2020...].

W celu przeciwdziałania tym negatywnym tendencjom rozwojowym Komisja na początku 2010 roku zaproponowała państwom członkowskim UE przyjęcie Programu Europa 2020, który z założenia stanowić ma wizję społecznej gospodarki rynkowej dla Europy w XXI wieku. Dokument w swej pierwotnej wersji określał pięć głównych celów, które Unia Europejska powinna zrealizować do 2020 roku. Zatrudnienie w grupie osób aktywnych zawodowo miałyby wzrosnąć z 69 do 75%, inwestycje w badania naukowe i rozwój oraz innowacje musiałyby się zwiększyć z 2,9 do 4% PKB. W strategii powtarzano też cele ekologiczne z pakietu energetyczno-klimatycznego, tj. redukcję emisji CO₂ o 20%, wzrost udziału źródeł odnawialnych w zużywanej energii do 20% oraz ograniczenie zużycia tzw. brudnej energii o 20%. Kolejne dwa cele Programu Europa 2020 miały charakter społeczny: zmniejszenie wskaźnika osób rezygnujących przedwcześnie z edukacji z 15 do 10% i zwiększenie odsetka absolwentów wyższych uczelni w gronie osób między 30 a 34 rokiem życia z 31 do 40%. Z kolei o 25% miał się zmniejszyć odsetek osób żyjących poniżej granicy ubóstwa, co oznaczałoby wyciągnięcie z biedy 28 mln ludzi. Wszystkie wymienione działania miały się złożyć na osiągnięcie przeciętnego wzrostu PKB w UE na poziomie 2% rocznie, tworząc 5,6 mln nowych miejsc pracy do 2020 roku.

W pierwotnej wersji programu zdecydowanie brakowało jednak podkreślenia roli unijnych funduszy spójnościowych w likwidowaniu różnic w poziomie rozwoju między bogatszymi i biedniejszymi państwami i regionami UE [Słojewska 2010]. Dopiero w wyniku dalszych negocjacji i interwencji przedstawicieli wybranych rządów, w tym Polski, udało się w ostatecznej wersji programu (przynajmniej werbalnie, bo ustalenia finansowe dotyczące nowych ram finansowych UE jeszcze nie zapadły) zachować rolę i znaczenie spójności ekonomicznej, społecznej i terytorialnej.

Rys. 1. UE-27 – wybrane wskaźniki społeczno-gospodarcze

Źródło: dane Eurostatu za: „Rzeczpospolita”, 1 marca 2010.

Skorygowana ostatecznie strategia rozwojowa UE w XXI wieku, czyli omawiany Program Europa 2020, obejmuje trzy wzajemnie powiązane priorytety:

- *rozwój inteligentny*: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji;
- *rozwój zrównoważony*: wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej;
- *rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu*: wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.

Komisja Europejska zaproponowała jednocześnie wytyczenie kilku nadrzędnych, wymiernych celów UE, zapewniających realizację następujących priorytetów:

- wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lat powinien wynosić 75%;
- na inwestycje w badania i rozwój (B+R) należy przeznaczać 3% PKB Unii;
- należy osiągnąć cele pakietu klimatyczno-energetycznego „20/20/20” (w tym ograniczenie emisji dwutlenku węgla nawet o 30%, jeśli pozwolą na to warunki);
- liczbę osób przedwcześnie kończących naukę szkolną należy ograniczyć do 10%, a co najmniej 40% osób z młodego pokolenia powinno zdobywać wyższe wykształcenie;
- liczbę osób zagrożonych ubóstwem należy zmniejszyć o 20 mln.

Powyższe cele szczegółowe wpisują się mają w realizację trzech ogólnych priorytetów, tzn. rozwoju inteligentnego, zrównoważonego i sprzyjającego włączeniu społecznemu [Komunikat Komisji, Europa 2020...].

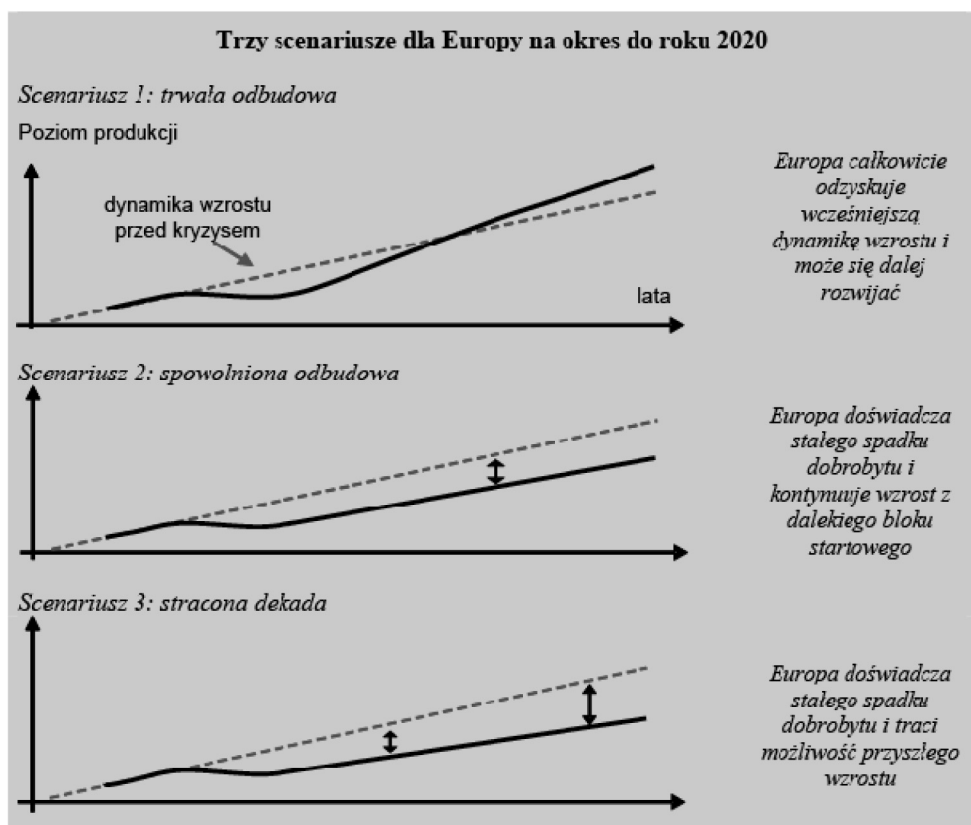
Komisja przedstawiła też siedem projektów przewodnich, które umożliwią postępy w ramach każdego z priorytetów tematycznych:

- *Unia innowacji* – projekt na rzecz poprawy warunków ramowych i dostępu do finansowania badań i innowacji, tak aby innowacyjne pomysły przeradzały się w nowe produkty i usługi, które z kolei przyczynią się do wzrostu gospodarczego i tworzenia nowych miejsc pracy;
- *Młodość w drodze* – projekt na rzecz poprawy wyników systemów kształcenia oraz ułatwiania młodzieży wejścia na rynek pracy;

- *Europejska agenda cyfrowa* – projekt na rzecz upowszechnienia szybkiego internetu i umożliwienia gospodarstw domowym i przedsiębiorstwom czerpania korzyści z jednolitego rynku cyfrowego;
- *Europa efektywnie korzystająca z zasobów* – projekt na rzecz uniezależnienia wzrostu gospodarczego od wykorzystania zasobów, przejścia na gospodarkę niskoemisyjną, większego wykorzystania odnawialnych źródeł energii, modernizacji transportu oraz propagowania efektywności energetycznej;
- *Polityka przemysłowa w erze globalizacji* – projekt na rzecz poprawy otoczenia biznesu, szczególnie w odniesieniu do sektora MSP, oraz wspierania rozwoju silnej i zrównoważonej bazy przemysłowej, przygotowanej do konkurencyjności na rynkach światowych;
- *Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia* – projekt na rzecz modernizacji rynków pracy i wzmocnienia pozycji obywateli poprzez rozwój kwalifikacji przez całe życie w celu zwiększenia współczynnika aktywności zawodowej i lepszego dopasowania popytu do podaży na rynku pracy, między innymi dzięki mobilności siły roboczej;
- *Europejski program walki z ubóstwem* – projekt na rzecz zapewnienia spójności społecznej i terytorialnej, tak aby korzyści płynące ze wzrostu gospodarczego i zatrudnienia były szeroko dostępne, a osoby ubogie i wykluczone społecznie mogły żyć godnie i aktywnie uczestniczyć w życiu społeczeństwa [Komunikat Komisji, Europa 2020...].

Jak zauważa KE, zintegrowana Europa stoi przed wyraźną, choć trudną, alternatywą. Może odzyskać konkurencyjność, zwiększyć poziom wydajności i skierować UE na drogę prowadzącą do dobrobytu (scenariusz „trwała odbudowa”) lub może nadal realizować powolne i w większości nieskoordynowane reformy, ryzykując całkowite zaprzepaszczenie dobrobytu i spowolnienie wzrostu gospodarczego (scenariusz „spowolniona odbudowa”). Może też w konsekwencji doprowadzić do wysokiego bezrobocia i niepokojów społecznych oraz utraty znaczenia na arenie międzynarodowej (scenariusz „stracona dekada”).

Konieczność poprawy innowacyjności gospodarczej UE wydaje się bezsporna, kontrowersje budzi natomiast pytanie, jak plan ten zrealizować. Interesująco problem ocenia J. Kundera, pisząc: „[...] W niektórych dziedzinach gospodarki kraje UE wykazują szybki postęp techniczny i związaną z tym wysoką międzynarodową konkurencyjność. Dotyczy to produkcji telefonów komórkowych, środków transportu (samochody), przemysłu medycznego i farmaceutycznego, technologii ochrony środowiska, przemysłowej biotechnologii, półprzewodników. W innych dziedzinach daje się zauważyć opóźnienie technologiczne w stosunku do głównych konkurentów – USA i Japonii – zwłaszcza jeśli chodzi o technologie informacyjne (70% z 30 największych firm komputerowych działa w USA), biotechnologie, oprzyrządowanie, badania genetyczne. O ile w połowie lat 90. ubiegłego stulecia przeciętny poziom produktywności krajów UE osiągnął 97% poziomu wydajności

Rys. 2. Scenariusze rozwoju sytuacji gospodarczej w UE do roku 2020 w kontekście realizacji Programu Europa 2020

Źródło: [Komunikat Komisji, Europa 2020...].

gospodarki USA, o tyle w 2005 roku stosunek ten obniżył się do 88%. Zwłaszcza niepokojące wydaje się opóźnienie krajów UE w zakresie wykorzystania najnowszych technologii informacyjno-telekomunikacyjnych, stanowiących filar gospodarki opartej na wiedzy i w nowoczesnych gospodarkach przyczyniających się mniej więcej w połowie do wzrostu ich produktywności.[...] Postęp techniczny zależy od nakładów przeznaczonych na prace naukowo-badawcze, a tym samym od szeroko rozumianej polityki gospodarczej. Wszystkie czynniki produkcji, nie tylko kapitał, powstają dzięki procesowi inwestowania. Dotyczy to także innowacji oraz kapitału ludzkiego kształtowanego przez nakłady na edukację. Tymczasem jeśli się weźmie pod uwagę nakłady na B+R, to można zauważyć, że 25 krajów UE z przeciętnymi wydatkami w wysokości 1,95% PKB ustępuje wyraźnie poziomowi wydatków na B+R w USA – 2,77%, oraz Japonii – 3,54%. W Polsce na B+R przeznaczają się zaledwie 0,56% PKB. Dwie trzecie różnicy między UE a USA wynika z niższych

inwestycji prywatnych ponoszonych na B+R przez przedsiębiorstwa europejskie. W praktyce ogromna większość przedsiębiorstw europejskich nie przeznaczają więcej niż 2% swoich przychodów na B+R, przy czym wydatki te na przełomie lat 2004 i 2005 rosły w tempie zaledwie 2% w porównaniu z 7% wzrostu tych nakładów w firmach z USA i Azji. O ile spośród 50 czołowych przedsiębiorstw o najwyższych wydatkach na B+R w 2004 roku 18 pochodziło z UE, 17 z USA, a 12 z Japonii, o tyle wydaje się, iż nakłady na B+R są w Europie bardziej skoncentrowane na dużych przedsiębiorstwach (5 największych przedsiębiorstw ponosi od 55% do 88% wszystkich nakładów prywatnych w poszczególnych gałęziach gospodarki), przeciwnie niż w USA i Azji (5 największych firm ponosi od 29 % do 64 % nakładów w poszczególnych gałęziach), gdzie stosunkowo większe nakłady na B+R ponoszą małe i średnie przedsiębiorstwa. [...] Wiele problemów związanych ze wzrostem gospodarczym UE wynika z faktu, iż kraje te nie stworzyły jednolitego rynku europejskiego w zakresie innowacji. We współczesnej gospodarce nie można osiągnąć spójności społeczno-ekonomicznej bez konwergencji technologicznej. Jeśli chodzi o liczbę wniosków kierowanych bezpośrednio do Europejskiego Urzędu Patentowego (European Patent Office), to statystyki Eurostatu wskazują znaczne różnice między krajami UE. W 2005 roku na milion mieszkańców w Niemczech zgłoszono 301 wniosków, w Szwecji – 311, w Finlandii – 310, w Holandii – 278,9, w Danii – 214, w Austrii – 174, we Francji – 147,2, w Belgii – 148,1, w Wielkiej Brytanii – 128, we Włoszech – 74,7, w Irlandii – 89,9, natomiast w Polsce – 2,7, na Litwie – 2,6, w Portugalii – 4,3, w Słowacji – 4,3, w Republice Czeskiej – 10,9, na Węgrzech – 18,3, w Hiszpanii – 25,5. Zatem różnice między najbardziej zaawansowanymi technologicznie członkami UE a najmniej innowacyjnymi krajami są ogromne” [Kundera 2006]².

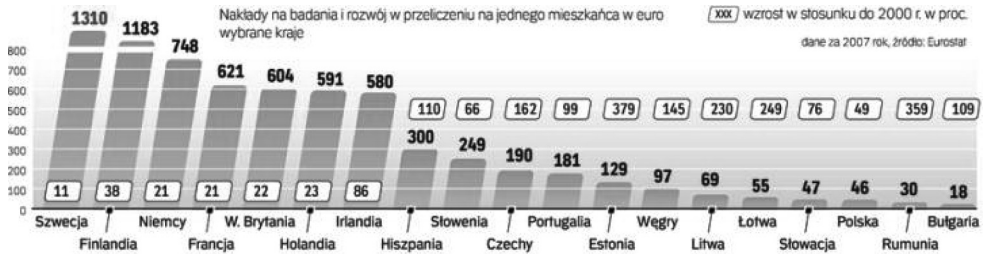
² Idea „społeczeństwa informacyjnego” została zaproponowana przez Komisję już w 1993 roku w Białej Księdze *Growth, Competitiveness, Employment. The Challenges and Way forward into the 21st century*, a dopiero rozwinięta w Strategii Lizbońskiej. Problematyka „społeczeństwa informacyjnego” wiąże się z koncepcją „gospodarki opartej na wiedzy”, która wypierać ma tradycyjną gospodarkę przemysłową. Do tego procesu doprowadziło ukształtowanie się gospodarki globalnej i powszechny dostęp do wiedzy i informacji dzięki postępowi technologicznemu. Cechą charakterystyczną jest tu porzucenie przewagi komparatywnej na rzecz przewagi konkurencyjnej. Koncepcja tworzenia „gospodarki opartej na wiedzy” opiera się na takich wyróżnikach, jak: akceleracja tworzenia wiedzy; wzrost znaczenia kapitału niematerialnego; innowacyjność jako priorytet; rewolucja w zasobach wiedzy. W latach 1993-1999 priorytetami było: tworzenie środowiska industrialnego i biznesowego pozwalającego na inwestowanie w infrastrukturę informacyjno-komunikacyjną, polityka innowacyjności oraz dialog społeczny prowadzący do akceptacji zmian i uczestnictwa w zmianach. Z kolei upowszechnienie dostępu do wiedzy ma przyczynić się do wyraźnego wzrostu gospodarczego. W 1999 roku opublikowano program „eEurope – An Information Society for All”. W Strategii lizbońskiej kontynuowano tę koncepcję, przedstawiając „społeczeństwo informacyjne” jako gwarancję bezpieczeństwa socjalnego. Rok później przedstawiono plan „eEurope 2002”, a jego efektem było wdrożenie przez Komisję dyrektyw regulujących handel elektroniczny i usługi sieciowe. Natomiast w planie „eEurope 2005”, opublikowanym w 2002 roku, dostosowano założenia do zbliżającego się rozszerzenia, zwracając uwagę m.in. na szerokopasmową infrastrukturę i platformy multimedialne oraz nową generację internetu. Por. [Lisbon Action...; Doktorowicz 2005; Michalski 2006].

Docelowo więc rozwój ekonomiczny państw członkowskich UE powinien bazować na postindustrialnym modelu „gospodarki opartej na wiedzy” i „społeczeństwa informacyjnego” (*information society*). Przy czym „gospodarka oparta na wiedzy” rozumiana jest jako taka, w której wiedza jest tworzona, przyswajana, przekazywana i wykorzystywana bardziej efektywnie przez przedsiębiorstwa, organizacje, osoby fizyczne i społeczności, sprzyjając szybkiemu rozwojowi gospodarki i społeczeństwa. „Społeczeństwo informacyjne” definiuje się natomiast jako „dynamiczną strukturę prowadzącą do nowej gospodarki, nowej organizacji struktur społecznych i nowych strategii politycznych [...]. Wykorzystuje ono informacje i wiedzę do rekonstrukcji gospodarki, kultury i procesów społecznych”.

Jak ciekawie dowodzą polscy analitycy z portalu globeconomy.pl: „[...] Dziedzina technologii internetowych i globalnej sieci komunikacyjnej stała się przyczyną i akceleratorem wielu niespotykanych dotąd procesów. Jeszcze nie tak dawno wielkość świata limitowała odległości z ich naturalnymi geograficznymi barierami i sztucznymi dla kontaktów gospodarczych, bo politycznymi, ograniczeniami. Nie wiele też lat temu mówiliśmy, że „świat kurczy się”, bo maleje czas potrzebny do przemieszczenia się, na dostęp do rynku, na przesłanie towaru, informacji czy też kapitału. Jeśli dotychczas mówiło się, że rozwój środków komunikacji zmniejszył wymiary świata, to współczesne internetowe technologie jeszcze bardziej pogłębiły ten proces, a dodatkowo uczyniły świat ogólnodostępnym i »przezroczystym«. Internet umożliwił wszystkim precyzyjniejszą obserwację świata, stworzył większe możliwości szybkiego zauważania w nim zmian, zwiększył szansę zrozumienia ich istoty i prawidłowego prognozowania przyszłości. Teraz kwestia fizycznego dystansu pomiędzy partnerami w różnych formach aktywności gospodarczej przestaje być problemem. Także dostęp do klientów oraz różnorodnych zbiorów informacji jest natychmiastowy i praktycznie nieograniczony. Niebagatelnym atutem internetowych technologii jest to, że umożliwiają one prawie natychmiastowe przesyłanie praktycznie nieograniczonych zbiorów za relatywnie bardzo niską cenę. [...] Rozprzestrzenianie się w świecie IT spowodowało, iż konkurencja rynkowa ma obecnie w coraz większym stopniu globalny charakter. Rywale z coraz krótszą zwłoką czasową zdobywają informacje o sobie. Można powiedzieć, że na bieżąco wiedzą prawie wszystko o sobie (o produktach, rozwiązaniach, parametrach użytkowych, techniczno-handlowych warunkach dostaw). Globalizacja procesów rynkowych spowodowała też zdecydowane skrócenie czasu żywotności rynkowej wyrobu, aktualności rynkowej innowacji, a czas stał się głównym parametrem decydującym o sukcesie i jego rozmiarach. Internetowe technologie umożliwiają ponadto coraz bardziej gruntowną penetrację rynków, nawet tych, które były dotychczas uznawane za peryferyjne dla dużych firm i organizacji” [Kundera 2006; Kolka, *Globalny...*].

Komisja Europejska zauważa z kolei rosnącą rolę edukacji w omawianym wymiarze, stwierdzając w jednym z dokumentów: „[...] Kapitał ludzki jest jednym z głównych wyznaczników wzrostu. Jeden dodatkowy rok edukacji może zwiększyć

łączną produktywność o 6,2% w typowym europejskim kraju. Tymczasem w latach 1995-2000 w większości państw członkowskich nastąpił spadek nakładów publicznych na edukację i szkolenie w stosunku do innych wydatków. Trzeba czynić wszystko, aby wydane pieniądze publiczne przynosiły jak najlepsze efekty. Działania mające na celu wspieranie mobilności spowodują zmiany na wystarczająco dużą skalę, aby wywołać rzeczywiste skutki gospodarcze, dodając jeszcze jeden wymiar do umiejętności siły roboczej. Taka skala byłaby zapewniona poprzez objęcie ok. 10% studentów uniwersytetów programem praktyk” [Komunikat dla Rady...].

Rys. 3. Nakłady na prace badawczo-rozwojowe (B+R) *per capita* w wybranych krajach UE w 2007 roku

Źródło: dane Eurostatu za: „Rzeczpospolita”, 24.11.2009.

Krytykę ekspertów budzi jednak fakt, że diskutowany obecnie Program Europa 2020, który z założenia ma zastąpić niezrealizowaną Strategię lizbońską z 2000 roku, zawiera szczytne i niekoniernie nowe cele, ale nie ma w nim przyjętych instrumentów ich realizacji. „Zrównoważony wzrost gospodarczy, inwestycje w innowacje i w człowieka, zarówno poprzez rozwój edukacji, jak i ograniczenie biedy – to trudno kwestionować. Ale w jaki sposób to osiągnąć” – stwierdziła D. Hübner, była unijna komisarz, obecnie przewodnicząca Komisji Rozwoju Regionalnego w Parlamencie Europejskim [Słojewska 2010]. Przykładowo Polska cele Programu uznaje za słuszne, ale proponuje realizować je głównie za pośrednictwem odnowionych w 2005 roku celów polityki spójnościowej UE, ze szczególnym uwzględnieniem inwestycji infrastrukturalnych w energetyce, transporcie i telekomunikacji, z szerokopasmowym internetem na czele. Podobnego zdania jest większość tzw. nowych członków Unii. Inni członkowie, np. państwa skandynawskie, Benelux, Francja, Niemcy czy Wielka Brytania preferują zwiększenie wydatków na badania naukowe i wynalazczość.

Cytowana już D. Hübner słusznie, jak się wydaje, zauważa, że „Komisja Europejska przedstawiła pomysł na rozwój Unii Europejskiej w perspektywie 2020 roku. Nie ma w tej nowej strategii nowych kierunków rozwoju. Zrównoważony rozwój, gospodarka oparta na wiedzy, inwestycje w człowieka i w spójność społeczną to cele już dawno zarysowane, zanim jeszcze wybuchł kryzys. Nie ulega wątpliwości, iż

kryzys sprawił, że wszystkie dobrze rozpoznane wyzwania stały się nie tylko znacznie trudniejsze, ale i znacznie pilniejsze. Najważniejsze jest jednak to, czego w nowej propozycji strategii nie ma, a mianowicie, jak osiągnąć ważne dla Unii cele. Nie ma propozycji mechanizmu realizacji strategii, planu działania, systemu bodźców, nie wiadomo, kto i w jaki sposób przekształci ogólne pomysły w politykę rozwoju i kto ją zrealizuje.[...] Mądra europejska strategia rozwoju, łącząca wychodzenie z kryzysu z długookresowym trwałym wzrostem i konkurencyjnością, jest dziś Unii bardzo potrzebna, ale nie może się ograniczyć do ogólnych tez i kierunków. Nie wiemy, jak będzie wyglądać nowa globalna i europejska „normalność” po zaniknięciu zjawisk kryzysowych. Już dziś budzimy się niemal codziennie w nowej rzeczywistości.

„[...] Nowa strategia musi stworzyć silny związek między nowymi siłami napędzającymi rozwój a spójnością ekonomiczną, społeczną i terytorialną. Spójność nie jest kosztem. Pozwala zmobilizować niewykorzystany potencjał rozwojowy, generuje europejski kapitał społeczny. Charakter nowych motorów ułatwia związek ze spójnością. Zarówno innowacja, która poprawia produktywność gospodarki, jak i »zazielenianie«, które tworzy nowe rynki, mają szczególnie sprzyjające warunki na poziomie lokalnym i regionalnym. Wymagają zintegrowanego podejścia i pewnych ram terytorialnych, które zaferuje region albo miasto, gdzie można znaleźć wszystkich partnerów, niezbędnych dla danego działania. [...] Doświadczenie europejskiej polityki spójności pokazuje, iż kombinacja zintegrowanego podejścia do rozwoju z terytorialną specyfiką daje najlepsze rezultaty w postaci wzrostu, trwałych miejsc pracy, kreatywności i innowacji. [...] Nowe państwa członkowskie powinny wpisać się jak najszybciej w cele strategii. Im większe będzie zaangażowanie regionów, miast, społeczeństw lokalnych we wspólną realizację celów strategii, tym większe szanse na jej powodzenie. To właśnie stamtąd może przy płynąć energia niezbędna do zbudowania silnej Europy w globalnym świecie. To właśnie regiony i miasta powinny rozpocząć pospolite ruszenie na rzecz realizacji europejskiej strategii 2020” [Hübner 2010].

W praktyce o tym, czy Program Europa 2020 realizowany będzie z sukcesem, zdecyduje więc wiele elementów, w tym przyjęte ramy finansowe Unii Europejskiej na lata 2014-2020. Ewentualne duże ograniczenia wydatków na Wspólną Politykę Rolną czy politykę spójności w celu wygenerowania większych środków z budżetu ogólnego Wspólnot na sferę B+R oznaczać będzie opór wielu państw członkowskich, szczególnie słabiej technologiczowanych gospodarek, o innych priorytetach rozwojowych, z tzw. Nowej Unii (UE 10 i UE 2). Zapowiadana dobrowolność, a nie obligatoryjność we wdrażaniu potencjalnie przyjętych rozwiązań, grozić będzie Europie 2020 powtórzeniem losów Strategii lizbońskiej. Z kolei uznanie za priorytetowe w realizacji Programu Europa 2020 trzech aktualnych celów polityki spójności („Konwergencja”, „Konkurencyjność regionalna i zatrudnienie” oraz „Europejska

Współpraca Terytorialna”) będzie niczym innym jak powielaniem założeń odświeżonej w 2005 roku Strategii lizbońskiej, stawiającym pod znakiem zapytania sens przygotowania i wdrażania dokumentu.

Literatura

- „Business Week” 2009, July 9.
- Corrigendum: Financial Statement. Wniosek – Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające Europejski Instytut Technologii (przedstawiona przez Komisję), Komisja Wspólnot Europejskich. KOM(2006) 604, wersja ostateczna 2.2006/0197.
- Dane Eurostatu za: „Rzeczpospolita”, 1 marca 2010.
- Dane Eurostatu za: „Rzeczpospolita”, 24 listopada 2009.
- Doktorowicz K., *Europejski model społeczeństwa informacyjnego. Polityczna strategia Unii Europejskiej w kontekście globalnych problemów wieku informacji*, Katowice 2005.
- Gwiżdża A., *Innowacyjność – słaba strona Unii Europejskiej?*, „Wspólnoty Europejskie”, IKiCHZ, Warszawa 2006, nr 4.
- Halizak E., *Strategia lizbońska – globalna strategia poprawy konkurencyjności gospodarczej Unii Europejskiej*, [w:] E. Halizak, R. Kuźnar, J. Symonides (red.), *Globalizacja a stosunki międzynarodowe*, Bydgoszcz – Warszawa 2004.
- Hübner D., *Jaka europejska strategia 2020*, „Rzeczpospolita”, 4 marca 2010.
- Kolka H., *Globalny biznes – spojrzenie z internetowej perspektywy (03)* – materiał dostępny na stronach internetowych: <http://globeconomy.pl>.
- Komunikat Komisji dla Rady i Parlamentu Europejskiego – Perspektywy finansowe na lata 2007-2013. Komisja Wspólnot Europejskich. KOM(2004) 487 wersja ostateczna, Bruksela, 14.07.2004.
- Komunikat Komisji, Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Bruksela, 3.03.2010, KOM(2010) 2020 wersja ostateczna.
- Konkluzje prezydencji. Rada Unii Europejskiej. Bruksela, 12 grudnia 2008 r. (Or. fr) 17271/08.
- Kuk M., *Niemcy ostro hamują*, „Rzeczpospolita”, 24 marca 2009.
- Kundera J., *Warunki rozwoju procesów innowacyjnych w krajach Unii Europejskiej*, [w:] L. Kwieciński (red.), *Innowacyjny jednolity rynek – wyzwania dla wymiaru gospodarczego Unii Europejskiej. Materiały pokonferencyjne*, Wrocław 2006.
- Lisbon Action Plan incorporating EU Lisbon programme and recommendations for actions to member states for inclusion in their national Lisbon programmes, Commission of the European Communities, Brussels 3.02.2005, SEC (2005) 192.
- Marciński W., *Idea społeczeństwa informatycznego jako element globalnej strategii rozwoju Unii Europejskiej*, 7.06.2001 – materiał dostępny na stronach internetowych: <http://europa.edu.pl>.
- Michalski B., *Kapitał intelektualny a międzynarodowa konkurencyjność gospodarki*, [w:] Dudek M. (red.), *Integracja i rynek europejski*, Legnica – Zielona Góra 2006.
- Nanonauka i nanotechnologia. Plan działania dla Europy na lata 2005-2009*, Komunikat Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego i Komitetu Społeczno-Ekonomicznego, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela, 07/06/2005, COM (2005) 243.
- Pytlos C., *Niemcy w głębokiej recesji. Fabryki produkują coraz mniej aut*, „The Wall Street Journal. Polska”, 10 kwietnia 2009.
- Rudzki P., *Recesja ogarnia świat*, „Rzeczpospolita”, 26 lutego 2009.
- Słojewska A., *Strategia Unii lepsza dla Polski*, „Rzeczpospolita”, 4 marca 2010.
- Słojewska A., *Unia Europejska zmieni się w klub bogatych?*, „Rzeczpospolita”, 1 marca 2010.

Special Report Europe v. America – Mirror, mirror on the wall, „The Economist”, June 19th, 2004.
Zielona Księga – Europejska przestrzeń badawcza: Nowe perspektywy. Komisja Wspólnot Europejskich. KOM(2007) 161 wersja ostateczna, Bruksela, 4.04.2007.

MAIN SOCIAL, ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL DEVELOPMENT CHALLENGES OF THE EU IN THE XXI CENTURY BASED ON EUROPE 2020 FRAMEWORK

Summary: The author of the article focuses on the analysis and introductory assessment of the European strategy for smart, sustainable and inclusive growth called Europe 2020 Agenda. The crisis has wiped out years of economic and social progress and exposed structural weaknesses in Europe’s economy. In the meantime, the world is moving fast (USA, Japan, BRIC group) and is subject to long – time challenges: globalisation, pressure on resources, ageing. The European Union must now take charge of its future and it is described and evaluated in the article.